

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 88 (1975)

Artikel: Che cha nossa glieud sa da quintar dals ultims uors
Autor: Gaudenz, Duri
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-231671>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 05.05.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Che cha nossa glieud sa da quintar dals ultims uors

da Duri Gaudenz

1. Zernez — Gian Maria Pozzoli

Aint illa bibla vaina quintà d'ün giuven bescheret chi ha gnü da dostar sia scossa da bes-chas rapazas. «Eu perchüraiva la bescha da meis bap; uossa, schi gniva ün liun o ün uors e portaiva ün charbesch davent da la scossa, lur'al curriv'eu davo, il mazzaiva e sdrappaiva quel our da sia bocca.» Quel bescheret es plü tard dvantà rai ed ha sdrappà il pövel da Dieu our da la bocca mal lavada da Goliat. Vus vais bel ed ingiavinà: Quai es stat il rai David.

Alch fich sumgliaint vaina quintà sü Zernez dal bescher Gian Maria, ün Bergamasc chi perchüraiva sü Laschadura la bescha. Temps chatschaiva el seis tröp sü da Plan Margun ed aint da Foppinas. Plü tard aint pella stà s'ardüaiva'l fin sü vir e süsom Stragliavita e fin aint sülla fuorcla da Laschadurella. Quaist Gian Maria, quai d'eira ün hom sainza scoulas, ma ün hom cun tant daplü character, ün hom d'or pels da Zernez. El mâ nu vaiva imprais rumantsch in tuot quels ans ch'el eira quia, ma el nu discuorriva neir il dret talian. Cur ch'el vaiva da dir ün pêr plets, schi faiva'l adöver d'ün singular patuà bergamasc chi's vaiva stainta d'incleger.

Üna daman, cun ir a rablar il tröp ha'l dat ögl l'uors. Sch'el nu vess neir pudü vera l'uors directamaing, schi vess el tantüna vis la

bescha chi curriva in tanta malura oura e giò vers il lö ingio ch'el gniva plan sieu da quisü. Gian Maria s'ha zoppà davo ün peidrun ed ha spettà. E baincomal: Pac mumaint plü tard riva la scossa. Üna s-chellera as ferma be suot il paster, sbegla, zappa cun üna chamma davant, sbegla e tuorna a mütschir. Inaquella riva eir fingià l'uors ed es bun da grampar a la nuorsa veglia da Cristel chi va daspö ün'eivna be plü sün trais chammas. Vus vessat stuvü vera al Bergamasc! Quel es sagli our da seis zop ed ha dat il bainvgnü a l'uors chi faiva fingià ils preparativs per seis pischain, e primf! e pramf! ün pêr sfrachs bain mirats cun seis bastun da chastagner cha l'uors ha dalunga laschè stara la nuorsa ed es passà tuot pechadusamaing aint e sü da la vart ch'el d'eira gnü.

Il bescher ha lura tut suot ögl la nuorsa. Cur ch'el es rivà giò'n alp culla nuorsa sur las spadlas aint e da la vart giò tuot flachà da sang ed ha dat alch schmuorvadas dad ün'uorsa ch'el haja scurrantà, lura il chandan ha dat üna s-chandunada al signun chi pischgnaiva sper el ed ha dit suot vusch: «Quists sun ils homens!»

Nüglia be als da Zernez nun ha quai fat impreschiun, cur chi'd es ida la nova da bocca a bocca: «Gian Maria ha ris-chà sa vita pella scossa.» Quai vaiva dit fingià Gesu da Nazaret ant co ir in crusch: «Il bun pastur ris-cha sia vita pella scossa.»

2. Zernez — Sül stabel da la bescha

Ün'otra buna es capitada üna jada a Zernez cun ün bescher ed ün uors. Be cha quai nu d'eira plü Gian Maria, il Bergamasc, ma quaista jà ün bun Zernez, Ginuot, ün mattatsch da traidesch ans. El güdaiva temps a seis sar barba Dumeng a perchürrar la bescha sül munt Baselgia. Hoz amo san ils da Zernez ingio chi'd es cusü il stabel da la bescha. I's vezza amo las restanzas dals mürs e'l sulam vi'l chantun chi tradescha il lö ingio cha'ls beschers passantaivan sü a l'ur dal god bellas nots da clergluna, ma eir da quellas sulas e lungas da malora. Hoz, chi chi's ferma sül stavel da la bescha e fa üna posetta sarà inchantà. I's vezza fin sü e sü pell'Engiadin'ota ed i til tira lura inavant cun forza magica sü vers la somità dal munt Baselgia dingionder ch'el vezza lura da tschella vart giò in la chaldera ils lajets da Macun cun lur differents blaus e verds.

Avant tschient ans nu's vezzaiva amo las bellezzas da la natüra. Ginuot e seis barba dubitaivan cha vi'l god da Bagnuors i saja la malabes-cha. E quai laiva dir ch'els vaivan da vagliar e guaitar di e not. Ün pêr nots eiran gnüts sü ün pêr paurs a tils güdar. I vaivna tut cun sai scrols, s-chellas e vierchels dad avnas e da not vaivna invüda ün fö e til mantgnü fin sül far di. Ma lura eira gnü il temp da la fnada, e'ls pasters eiran cusü sulets. Dals uors nun hana mâ vis stizis. Ün di vers saira, barba Dumeng ha dit cun seis neiv: «Taidla Ginuot, jou stoss ir giò'n cumün per damangär. Guarda da serrar bain la genna la saira.» Cun seis neiv nun ha'l s'inclegia dit ch'el giaja giò'n cumün a far üna pitschna visita our in ustaria pro Burtel Filli. Nevaira, ingün nu sbaja our sves sias aignas mendas. Ma Ginuottin nun es nimia dat sül cheu. El guarda davo a seis barba e's fa seis agens impissamaints, quel moster ch'el es.

La saira ha'l rablà seis tröp, ha serrà il bavun ha trat nan la genna e tilla cludida cul caluoster, ha tschnà ed es i a cuz. L'Engiadina es amo ün givgölatsch gelg tanteroura las muntognas e'ls gods sun fingià violets sco'l valü. Lura il gelg tschessa e tschessa, i vanza be amo ün fil da glüm e tuot sfuondra aint illa not. La scossa es coura ch'ella fa magnüda. S-chars chi's doda minchatant la s-chella d'üna nuorsa. Il far not sü quia in quaist stabel es stat ün grand purtret da pasch chi fa guarir l'orma e chi penetra fin aint ed aint in l'ultim guinchel da l'uman.

In quella siglia ün uors sur il mür aint. Las s-chelleras ouravant a l'inter tröp as sculozzan e cumainzan a mütschar. Tuot il tröp davo. I mütschan dad ün chantun a tschel. Da giosom fin süsom, e darcheu üna rupettada da casü giò. Il pasterin chi'd ha ün sön d'or dorma inavant, lura però as sdaisda'l e cucca our per üna foura che mâ chi'd es. El doda las scurrüdas da sa bescha e'l sbeglöz dals agnels chi nu chattan plü lur mammas. Ginuot sta sü ed amo mez indurmanzà vain el oura aint illa not. Ün toc plü'n via es ün clap beschun nair be là sulet. Ginuot, luot luotin, s'avicina e til tschüffa pella lana. Ma'l besch nun es ingün besch, e la lana nun es ingüna lana. Id es ün uors cun pail dür sco saidlas da purschè, l'uors dà ün pêr spüfs trids aint pel mat chi til ha disturbà in seis progets e sco ch'el d'eira gnü svanescha'l darcheu cun ün sigl surour il mür dal stavel. Ginuot va via pro sa chamanna, clama il tröp sco ch'el clamaiva adüna ed our da la not vezza'l a gnir ils cheus grischs dals bümatschs e da las nuor-

sas. I vegnan nan e lichan il man dal mat chi tils vaiva salvats da grand privel.

3. Scuol — Üna duonna curaschusa

Las veglias cronicas quintan cha durant ils Scumpigls grischuns las duonnas da Scuol hajan güdà als homens in lur cumbatta desperada cunter las rotschas da Baldirun (1621). Per chi nu s'invlida mâ lur curaschi da fier, schi daspö quel di das-chan ellas sezzar in baselgia süls bancs a dretta, voul dir süllas plazzas d'onur.

Avant arduond tschient ans eira partida üna duonna da Scuol, duonn'Onna Mathis, per Scharl, sia brava chargia sur la rain giò, culla schocca lunga chi scuaiva la via e seis bun fazöl da cheu fin giò immez il frunt sco chi d'eira quella jada üsità. Duonn'Onna ha fat üna prüma posa aint ils Vallancs, lura pass'la Plan da Funtanas e riva fin pro'ls Chastels. Ils Chastels — quai es quel lö ingio cha la via eira la plü stretta da l'inter traget. Quia ils vegls vaivan stuvü s-chavar la via our dal grip e suot la via ils tschientiners vaivan rus e schmaglià uschè lönch vi da la grava chid'eiran vanzats tras giò singulars cluchers alchüns cun süsom alch peidruna chi paraiva pozzada lasura dal man d'ün gigant. Quai eiran apunta ils Chastels chi'd han dat il nom al lö.

Cur cha duonn'Onna riva damaja pro quaista stretta, schi laivat pêras, es vidvart a mezza via ün clap uorsun stais e lung chi fa güsta sa tualetta da la daman. Duonn'Onna, sco s-chetta duonna da Scuol, chamina be inavant, doza sa vusch e disch: «O cha tü am magliast o cha tü am laschst passar!» L'uors cavia dà amo ün pêr lichadas nan per üna spadla, cucca lura nan aint pêr quista otra uorsa chi vain cun passuns da quia aint cun sa schoccuna naira chi struozcha la via, sta sü, as stenda e cun ün pêr sigls è'l sü aint illa tscheppa e davent. La muntagnarda passa daquaiaint cun sa chargia sülla rain. Mumaints tilla vezzaivat amo tanteroura la zuondra, lura svanesch'la davo via ad alch storta e cumpara lura darcheu plü pitschnina ün toccun plü inaint, ün punct nair chi's mova immez quista cuntrada sulvadia ed immensa. L'uors ha chattà üna suosta sü suot la gripa aint e là cuntinua el as ruellar ed as far bel.

4. Zernez — *Cun ir cun grascha*

Ün'otra bella cul uors es capitada üna jada a Zernez. Glivrà haja culla bacharia, ma na culla bacharia da l'uors, ma culla bacharia d'ün bel quattrim.

Sar Linard Filli vaiva stübgia, sch'el less ir amo üna jada our in Buognaidas cun grascha. I d'eira october. I gniva saira fingià adura. Ma l'ultim ha'l listess miss aint sura seis bouv ed es parti, our da Röven, sur la punt d'En, aint da Chans e sü da Bugnaidas. Cun quista charretta tendscharaja güsta; lura possa gnir oura tschell'eivna e büttar oura, s'impissaiva'l da per el. Sar Linard riva sül prà, maina seis bouv be speravia la lingia da mantunets, til ferma, tira sü l'aguoglia e piglia d'avent l'assa da la vart. Sco ch'el faiva adüna va'l sü tanter il bouv e la charetta, culs peis süls stadals e cumainza cun sa fuorcha a s-chargiar il prüm mantunet. Immez sa lavur il bouv dà üna tratta dandetta, stordscha giò e cumainza a mütschar. Sar Linard chi nu d'eira stat pront sün da quellas es crodà cun sa bratscha e cun sa gniffa aint illa grascha e, cur ch'el es stat bun da's lavurar oura e da far ün sigl giò da la charretta, schi ha'l vis ün toc plü'n aint a gnir in tanta malura duos bouvs giò dal pas-ch da Bugnaidas. Ma cur chi sun cumparüts davo'ls muots nan plü daspera, schi nu sun quai plü duos bouvs. Id es l'uors chi dà davo al bouv da Curdin Toutsch. Ma l'uors, cur ch'el vezza oura là a quist persunal be grascha, schi as sculozza'l dal sul spivantagl, fa la vouta e's fa our da la puolvra sü vers il god da Vallanzun. Sar Linard impè es i al trot — quai chi nun eira seis solit — aint vers cumün. In ün pêr lös ha'l amo badà co cha seis brün vaiva sternü grascha cun mütschar.

I nu va üna mezz'ura, schi rivan chatschaders sur la punt d'En. Aint in Chans sü sur la via sü, davo la saiv dana ögl üna bes-cha giaschantada. Id es sül far not e da dalötsch nu pona distinguer. Cun lur schluppets chargiats vana a tir. Id es tras aint ün costa chi porta our. Cura chi s'han lavurats inavant in struozchas fin pac toc d'avent, schi l'uors es il bouv da Curdin Toutsch chi nu's crolla, gnanca cur chi vegnan nan daspera. Anguoscha che plajas vi dal vadrüsch e che s-charp trid vi dal gialun!

Quella saira nun haja dat oter co da mazzar l'armaint. Il frar da sar Curdin, Duri Toutsch, ha tut sa manadüra e seis char da lettras, ils chatschaders han güdà a chargiar.

Il guitader d'eira fingià dalönc'h i intuorn ad invüdar las linternas e la glieud vaiva tschüf fraid cun star sün porta a spettar, cur cha aint da Röven as dudiva tras il s-chür la brunzinina dal bouv da sar Duri e chi s'ha vis ils homens a passar aint da cumün quiets bod sco pro ün funaral. Ma ils Toutsch da Zernez — quai eiran homens sco bös-chs. Quai laiva oters bofs per tils cupichar.

5. Zernez — *Il chatschader Burtel Betschla*

Aint da la chavorgia dal Spöl d'inrar chi s'ardüjaiva glieud. Quai sun lös terribel sulvadis e privlus. Tü mettast ils mans davant la bocca e clamast e las paraids rabattan teis clam. Tü restast sul sulischem sulet. Üna jada però haja regnä vita bod sco in ün furmier e quai aint suot las Muottas Champsech.

Giò dal vallun stipüras vidvart eira gnü giò üna lavina e vaiva züglià aint il Spöl. Il flüm vaiva schmaglià seis cuors suotoura üna punt da naiv cludida. I s'ha vis da suringìò be pitschnins sco furmias co cha'ls chatschaders da Zernez han trat giò pel vallun vidvart [chi vain hoz nomnà vallun da l'uors] üna uorsa ed ün uorset plü pitschen. I sun rivats giò cun tuot fin a l'ur da la lavina, lura hana cuntrià. Id han stübgìà che chi'd hajan da far. Curdin Grass dschaiva: «Quia nun esi da far inguotta. Savais che: Jou tagl davent las tschattas. Scha muossainsa our'in cumün las tschattas, schi crajarenni bain, cha l'uors ha glivrà da s-charpar nossa bescha.» Eir Gion Biseng eira da quista idea. Ma a Burtel Betschla quista proposta nun ha plaschü. Burtel Betschla — quai d'eira ün homun giagliard e ferm quella vouta. Quel ha dit: «Ma que füss bain dan e puchà da laschar quia quista bella bes-cha! Dai! Güdai a tilla tour sülla rain!» E quai vaiva'l dit cun ün tun ch'ingün nun ha ris-chà da cuntradir o da cuntinuar la discussiun. Id han lià insembel las quatter tschattas sco chi solaivan far culs chamuotschs, han dozà l'uors süllas spadlas dal chatschader e quel cun agüd da seis clap bastun es passà da quai via sur la lavina. Ils oters nu ris-chaivan bod da trar il flà. Scha la punt dess aint! In ün lö sar Burtel es sfuondrà giò cun üna chamma ed ha dat üna trida uonda. Ma cun agüd dal bastun è'l stat bun da's tschüffer e da tgnair l'equiliber. Seis cumpagns han vis co ch'el es rivà sül puonch il plü ot e co cha chatschader ed uors sun lura svanits plan

a plan da tschella vart giò. Curdin Grass dschaiva tuotta pezza: «Ma guarda quist'orma da büz!» Burtel Betschla es lura tuornà nan dalunga, ha tut eir l'urset sur las spadlas giò ed ha tschögnà a seis cumpagns da gnir. L'ultima eira cavia be amo Lüzi Sarardi. Quel nu's ris-chaiva nan, ne cun uors ne sainza. «Na na, jou nu vegn via, ma gnanca scha tuot la crappa cavia füss d'or.» Fin cha bun Burtel Betschla es i via e til ha dit: «Scha tü nu vainst, schi't piglia eir a tai sülla goba!» Lura nun ha'l fat resistenza plü lönch.

I's po pensar che schaschinada chi'd han lura gnü a straschinar ils duos uors sü da las fouras dals Grips dals noms. Ma cun tuc e dai suna rivats sül stradun ed han lura transportà ils uors in cumün cull'allegria d'üna grassa dschelpcha. In chà Burtel Betschla l'uors es gnü pendü sü, startaglià e mincha economia in cumün ha surgnü sia schürlada, ün rost chà las masseras da Zernez nun eiran adüsadas da couscher.

S'inclegia cha l'inter cumün vaiva vulgü savair manüdamaing co chi'd eira ida l'intera chatscha. Fin uossa vaivna be dudi cha'l paster eira rivà be spavent giò da las murteras dal Terza culla nouva cha l'uors haja s-charpà duos chaïschs ed ün büz. La bunura davo lura eiran passats ils chatschaders aint da Falcun ed üna rotscha d'uffants e giuvnots eira ida aint da Cluozza, as vaiva spartida in gruppas e vaiva provà da scurrantar l'uors gnind da casü giò e fand canera cun s-chellas e trumbettas. Ma'ls uors — quels eiran its aint in lur tanna chi's rechattaiva süsom l'odiern Vallun da l'uors. Ils chatschaders han fastizà aint illa naiv ils duos uors ed han l'ultim fat surasen cha'ls fastizis giaivan a glivrar via ed aint il cuvel. I s'han postats pac toc suotvart. Per furtüna es fingià passada giò la lavina. Id han lura largià ün prüm tun per sculozzar las bes-chas. I cumpara sülla bocca dal cuvel l'uors giuven, ösna fa ün pêr pass sco per tscherchar pavel. Inaquella rebomba l'intera spelma e l'uors cupicha davant giò aint illa naiv. Lura tuot resta quiet. Üna quietezza bod massa granda. Ils chatschaders dodan a batter lur agens cours. Uossa cumpara la veglia, vezza e voul mütschar. Ma nevaira, cur cha trais channas schluppet sieuan üna bes-cha prontas per spüdar oura quel puogn da fö, lura la bes-cha po lönch far. Las paraids rebomban darcheu e l'uorsa passa rodland giò pel vallun e's ferma pür ün toc aval ingio ch'ün crappun chi'd es precis immez till'ha fermada sü. I s'ha dudi plüs güvels da gust e'ls güvels giaivan e tuornaivan da paraid a paraid.

6. Ftan / Tarasp — Va a clamar a la duonna da part

Minchatant, sch'inchün inscuntraiva l'uors ch'el eira be sul sulet, schi pudaiva quai capitar, ch'el as sculozzaiva talmaing cha'l «sang guastaiva» e ch'el muriva pac davo. Hoz savaina plü bain che chi'd es ün greiv schoc co'l sang chi guasta, ma quai sto esser plü o main il listess. Uschè as quinta sü d'Ardez d'ün mat chi giand aint da Sampuoir haja a l'improvista scuntrà l'uors, cha'l sang saja guastà, ch'el saja mort da la temma e gnü sepuli e cha seis fidel chan da spür attachamaint e malavita saja gnü sülla fossa e saja mort là eir el.

Eir l'istorgia dad hoz glivra cun quai chi *guasta il sang* d'ün schlass vadeller. Sü Tarasp la duonna da sar Franz Stecher eira intuorn dis. Üna saira disch'la cun seis hom, cur ch'el tuorna da la lavur: «Taidla, meis bun, eu n'ha mala temma cha quista not nascha nos uffant. Las döglias han cumanzà. Ö char, piglia e va dalunga a clamar la duonna da part!» — La duonna da part staiva sü Ardez. Sar Franz ha tut svelt üna boccada ed es parti aint d'Aschera, l'es passà las stipüras da Ruinas, l'es rivà pro la punt da Suren ed es muntà vers il cumün d'Ardez. Id eira s-chürantada not cha sar Franz e la duonna da part sun rivats giò'l plan Tramlai ingio cha la bescha da Ftan faiva magnüda be sper il stradun. Da not nun ha'l vuglù tuornar sur Aschera, siand cha la senda in plüs lös es privlusa. A tuornar sur la punt da Bonifazius dovrarana pac plü lönch. Ma bella quista: Cur chi rivan pro la punt, schi be davant la punt aint illa chünetta es ün uors giaschantà chi nun fa gnanca cas, cur ch'els han vout aint dal vial. Che far? Duonna Maria sarà casü immez sas döglias e spetta cun brama chi vegnan. I tuornan be preschas aint il plan Tremblai, cloccan vi da l'üsch da la chamanna. Duos chans dan santur. I fan quella viera chi fa temma aint illa not. Ün ha dat ün pêr bubels. Lura as doda quaint la vusch da Burtel Margadant: «Dat pled! Chi es?» Id han rovà ch'el dessa gnir culs chans a scurrantar l'uors. Subit il paster es stat sün üsch, ha tut seis duos chans in manaistra. Our pro la punt Bonifazius nu d'eira plü ingün uors. La punt eira libra. «Nu t'hast forse be insömgia chi d'eira là via ün uors?», faiva il paster. E sar Franz: «Quai es uschè garanti sco ch'eu n'ha nom Franz.» E propcha ils chans, amo duos passets plü'n via, han darcheu fat üna viera sula, han miss il pail da la rain guliv sü ed han dat ün pêr giaps süts. Lura il paster tils ha accompagnats sü da

la val fin sü suot las chasas ed ant co as büttar darcheu sün sa busacha è'l i a dar tschüt da sa scossa. Quella eira quieta ch'ella faiva magnüda. L'uors as vaiva retrat.

Quella not la brava duonna da part ha spendrà ad ün schlass salvaschlatta e'l dalet es stat grand in l'inter cumün. La not davo però, sül plan Mundanaira sü sur Ftan, il vadeller es gnü sdasdà our dal sön. «Che dianzer esa?» El ha dudi sa vdellamainta coura aint il serratsch a cuorrer sco mez narra per quai d'intuorn. Sainza pensar alch plü mal riva'l la porta. Schi che vezza'l: Be güsta davant el eira l'uors landervia a s-charpar üna vadella alba e'ls ögls glüschivan amo aint il clergluna. Sar Bartel Raffainer ha fat ün curius plont, cun ün sfrach luord è'l crodà giò sül fuond chamanna e pac plü tard è'l mort. Seis sang eira guastà.

7. Suren d'Ardez — Ün trat da gialüdas

Ün di da fin settember duos giuvnas da Suren eiran idas per gialüdas sü dal God grand. Ellas savaivan da plüssas loueras e baincomal, cur chi rivan süls clerais, sü vers l'ur dal god, schi esa tuot cotschen da gialüdas. I piglian giò lur buschas, as mettan sü lur bels fazöls da cheu e cumainzan a cleger. I sun partidas güsta cha'l sainet vaiva sunà mezdi. Schi chattan tuotta davomezdi tantas sco chi'd es quia, schi ant tschaina sarana a chasa cun lur tschechs plains. Uossa as stoja però savair cha eir il min brün tscherchaiva in settember ils gialüdaishs e ch'eir el vaiva chattà oura cha sper ün bun toc charn besch gustess stupend üna plattanza da gialüdas.

Ma Letizia e Giovannina dad uors nun han vis gnanca la cua. I d'eira üna sdrammada aint il god e tras sü eira cotschen da gialüdas. E lur cours faivan sigls dal dalet, cur cha las prümas puognadas chantinaivan sül fuond da lur tschechs. Al min brün nun hana pudü vera. Perche quel eira aint illa sumbriva dal god e vaiva chattà là alch amo blerun meglader co ün trat da gialüdas: Ün furmier nair da furmias. Quai nun es be gustus, quaistas furmias chi sbiattan amo üna pa aint sülla lingua e giò pella gula, quai es ün gö a tillas sgiazzar oura, a guardar ün mumaintin co chi fan be da's dar via, e lura: gnaffate! quia hana cun lur baja, e gnaffate! güsta eir vus cun vos

tössi. Co cha quai arda giò pella gula e puorgia il stomi e l'intera böglia...!

Inaquella Letizia ha dat ün sbrai e cul sbrai insembel Giovannina ha dozà il cheu e dat ögl eir ella l'uors via aint il god.

Povras duos giuvnas nu vaivan ingünas armas per as defender. Neir chammas nun hana chi pudessan cumpetter cun las chammas d'ün uors. Ma alch hana gnü: I sun currüdas via pro lur buschas han tut oura ils vierchels da lur tschechs ed han cumanzà a cloccar cun quels giò per lur tschechs sco chi vaivan vis üna jà pro'l militar als tamburiers a cloccar sün lur tamburs. Lur concert es stat uschè, cha l'uors sül mumaint ha invlidà furmias e gialüdas. L'ha traversà la sdrammada schlinch sü ed adieu barbet è'l stat davent in d'ün vair e nu vair.

La curaschusa es lura statta Giovannina. Quella nun es nimia statta per tuornar ouramâ subit a chasa. Cul vierchel adüna in sia vicinanza, per tuotta cas, s'ha'la missa in schnuoglias ed ha tuornà a dar da la picla e buna Letizia, sch'ella nun ha vuglù far trida figüra sper sa cusdrina, schi nun ha neir ella bricha pudü far oter.

Cur chi tuornaivan cun bellas tschechadas giò da la prada, schi sü dals chamins gnivan banderinas blauas da füm. Las masseras vaivan intant miss via la tschaina e'ls chars rablunaivan vers chasa cun bellas chargias adgör.

8. Pass dal Fuorn — La posta da chavals

Cur cha la posta da chavals es rivada a Süssom Givè, schi as vezzaiva a s'alvantar üna vapur da la rain dals quatter chavals, üna vapur chi plajaiva l'intera charrozza e'l postigliun sün seis boc in ün fin sindal. Dal rest pendaivan quel di tschieras vi da las blaischs. I nu laiva gnir cler inandret ed i pudaiva cumanzar a plover il prossem mumaint. Dadaint las lastras da las fanestras s'haja vis ün pèr passants chi faivan povras tscheras o chi paraivan da s'avair cupidats.

Ma pac toc da tschella vart giò, amo sur il Plan dals Bouvs, ils chavals s'han spivits ed han stort aint la charrozza vers il mür. Schi che d'eira: Giò sül plan ün'uorsa chi's giovantaiva cun duos uorsottels. Quai ha sdasdà al postigliun ed als passants. Ün ester chi d'eira quaint ha divri la porta, ha fat oura ün sigl ed es i via a l'ur dal

stradun per verer las bes-chas amo meglader. Il postigliun til ha averti ch'el parta, ch'el dessa tuornar aint sün sa plazza. Ma quist grand ignorant ch'el eira piglia sü ün crap, ün ter crap, til tira ed i voul esser ch'el ha toc precis ad ün uorsottel giò pel cheu. L'ignorant fa ün sigl in la charrozza serra l'üsch cun ün sfrach. Il postigliun tira las mastrinas schloppa la giaischla. L'uorsa vain be sigls aint dal plan e sü da la costa. Ils viandants vezzan our da fanestra l'uorsa be davo els, dan sbrais da la temma e's retiran tuots in listess chantun. Ils chavals van a grand galop aint e giò vers las stipas chi mainan giò vers las voutas. La bos-cha d'agnieu para be da svolar speravia la charrozza. L'uorsa es be davo las roudas e prova da siglir sül recipiaint dals paquets. Pover postigliun! El prova da tendscher da suringiò culla giaischla. Lura sto'l far attenziun da sa quadria. El serra darcheu ün païn las roudas, lura tuorna'l darcheu a tillas rivir. Lura prova'l da pradar ils chavals, perche chi'd es da tmair ch'els sün üna storta stipa cupichan la charrozza. Pür giò ün clap toc suot ils Bügls l'uorsa s'ha fadimada. Ella es statta là ün mumaint a mezza via cullas chammas sbrajazzadas sco per main dir: Pür spettaì. Il quint nun es amo mis in net!

Ils da Tschierv han vis a gnir la posta in tanta malura e gnivan oura sün vamporta a verer che chi füss. Süssom cumün pro l'ustaria da la Voppa la posta s'ha fermada. Il postigliun ha gnü hoppers da gnir giò dal boc. Inchün til ha güdà via sün porta d'ustaria. Ils passagers quintaivan ün tanter aint a tschel che chi d'eira capità e la glieud battaiva insembel ils mans sur il cheu ed exclamaiva: «O Dionsa, o Dionsa!» Lura haja dat üna agitatiun amo plü granda. Cur cha l'ustera laiva gnir nan cun ün vinars pel brav postigliun, schi quel es croudà insembel. I til han portà via sün cuotscha e sün cuotscha è'l mort.

9. S-charl — A raiver betschlas

Trais uffants eiran its cun lur mamma aint ill'alp Tablasuot a raiver (nuschpignas) betschlas. Quai eira duonna Tina Taisch da la Crusch alba cun seis duos mats Balser e Töna. Tut cun sai vaiv'la eir a Jonspias chi d'eira seis neiv e'l cusdrin da seis mats. Quel pendaiva be malapaina sü la terra. Ma'l vaiva fat uschè trid, cur ch'ella vaiva

vuglù partir sainz'el, ch'ella vaiva dit per glivrar: «Schi vè damaja eir tû, ma sapchast cha portar nu't porta gnanc'ün pass!»

Aint in Tablasot las tschimas dals dschembers eiran blauas da betschlas. Ils duos mats cun lur vestits noschs nun han stübgia ne üna ne duos e sun raivüts sü per ün da quels dschemberuns splains. Duonna Tina ha lovà a Jonspias suot ün bös-ch plü'n via ed es tuornada nan cun seis sach a cumanzar a ramassar las betschlas cha'ls mats büttaivan giò. Quai gniva da suringìò sco plover, tuns suords sül pas-ch. Minchatant vaivna ruot giò la manzina intera cun ourasom ün bel tschof da trais betschlas. Tuot tenor co chi crodaivan, schi dal sfrach as distachaivna e rodlaivna giò fin aint il sternüm dal agen bös-ch e las aguoglias restaivan tachadas vi dal largià. Che bellezza üna betschla, a tilla tour in man e tilla stordscher e meditar da tuot las varts, e che savur chi plü chi's savura e plü chi s'es arsià da savurar. E pür cur chi s'es la saira aint in stüva intuorn maisa e chi's stordscha giò las faratschas cul polsch, chi's piglia oura nuschè per nuschè, til s'riva culs daints da bocca e's mas-cha ils minzs — i nu füss gnanc'utuon sainza betschlas. I nu gniss ingün inviern.

Balser e Töna han lura bandunà lur prüma chavrida e quai nu suna nimia raivüts bainin lung il metal sco cha mincha pluffer sa far. Els s'han tgnüts pella ramma e sun gnüts dadoura giò. Per furtüna cha lur mamma d'eira amo fatschendada cullas betschlas, uschigliò vessna survgni che chi'd es cun lur tagnins. Pac tocket plü'n via suna svanits aint illa ramma d'ün oter dschember e la raccolta e'l *tuc, tu-tuc* sül terrain ha cumanzà danöv. I vaivan red, quaists duos mosters, sco schi vessan raivü betschlas tuot an. E d'avair temma gnanca schmoc. Schi nu tendschaivan cul man fin pro la betschla, schi stordschaivna il rom, fin chi gnivan da grampar la betschla cul man e da tilla rumper giò. Quellas intuorn la tschima staivna tour cun ram e tuot, schi nu tillas laivan laschar inavo.

In üna jada Balser be suot vusch sbraja giò a seis frar chi's tгнаiva cun seis man vi dal listess ram ch'el eira lasura culs peis: «Töna, guarda là via!» Ün uors chi savuraiva intuorn las chammas da pover Jonspias. Jonspias svesa as vaiva indurmanzà. Ils duos mats sco sch'inchün vess chatschà fö suotaint lur dschember, sun raivüts giò, han fat giò ün sigl. Jonspias durmiva cuvia il sön dal güst. La mamma eira ch'ella ramassaiva betschlas e nu vaiva fat cas da nüglia. Cur ch'ella ha vis ils duos mats a gnir nan vers sai, s'ha'la drizada sü

ed ha dit: «Eu crai cha quia vaina betschlas per l'intera muntogna da S-charl. Pigliai vo il sach. Eu pigl a Jonspias». Quel eira dal tuot Strasöna e nu laiva star sün sas chammas ed a buna duonna Tina nun esa restà oter co da til tour sün bratsch e til portar fin giò pro la via d'alp.

Ils duos mats sun stat furbers. Per cha lur mamma nu's sculozza hana quintà pür our a S-charl che chi vaivan vis tanter la ramma dal dschember giò.

